

ZPRÁVY Z VÝZKUMU A DISKUZE

Zapomenuté sčítání lidu 1939 v českém pohraničí

ANTONÍN VAISHAR, PETR DVOŘÁK, JANA ZAPLETALOVÁ

Ústav geoniky AV ČR Ostrava, v. v. i., oddělení environmentální geografie, Drobného 28, 602 00, Brno, Česko; e-mail: a.vaishar@seznam.cz

ABSTRACT **Forgotten 1939 population census in Czech borderland** – The paper brings some elementary information about the almost unknown population census which was carried out in 1939 within the Czech borderland, occupied by Germany as a consequence of the Munich Agreement. The census was organized by the German Statistical Office and its result can fill the gap between the pre-war and post-war Czechoslovak databases. The use of the census from 1939 makes it possible to describe demographic trends in the period between the Czechoslovak censuses taken in the occupied borderland in 1930 and 1950.

KEY WORDS population census – 1939 – Czech borderland

VAISHAR, A., DVOŘÁK, P., ZAPLETALOVÁ, J. (2019): Zapomenuté sčítání lidu 1939 v českém pohraničí. Informace ČGS, 38, 2, 1–9.

1. Úvod a historické pozadí

Obecným přesvědčením českých geografů je, že sčítání lidu tvoří v období 1869–2011 nepřetržitou řadu, kdy každých 9–11 let máme k dispozici základní výsledky minimálně o počtu obyvatel za obce, přičemž v této řadě chybí pouze válečný rok 1940, kdy na území Protektorátu Čechy a Morava sčítání neproběhlo – údajně proto, že česká statistická služba nechtěla poskytovat okupantům důležitá data o obyvatelstvu. V důsledku toho se v posloupnosti sčítání vyskytuje jediná dvacetiletá mezera, v níž ale proběhly mimořádně významné změny v počtech obyvatel, jejich rozmístění a struktuře. Jde o události spojené s druhou světovou válkou, válečnými ztrátami, ale i masovými přesuny obyvatelstva. I když bylo Česko válečnými událostmi výrazně méně postiženo než okolní státy, přesto ztratilo asi 122 tisíc obyvatel (Hořák, Jelínek 2006), což nepochybně ovlivnilo demografickou bilanci.

Rozsáhlé změny proběhly v té části československého pohraničí, která byla v roce 1938 připojena k Německu. Ty začaly ještě před válkou odchodem skupin obyvatelstva, které se obávaly represálií nastupujícího režimu (Židé, němečtí antifašisté, čeští státní zaměstnanci). Kvantitativně významnější byl však poválečný odsun velké většiny německého obyvatelstva a jeho částečná náhrada obyvatelstvem slovanského (ale i romského, maďarského, rumunského a později řeckého, nejčastěji makedonského původu). K tomu je třeba vzít v úvahu ještě válečné ztráty německého obyvatelstva, důsledky holocaustu a přesuny německých uprchlíků z území obsazených Rudou armádou, které většinou nebyly nikdy vyčísleny.

Perioda 1930–1950 tak obsahuje dvě poměrně rozdílná období. První intracenzální období 1930 až 1939 je charakterizováno víceméně standardním vývojem, kdy převažovala migrace z venkova do měst, a venkov s vyšší fertilitou byl demografickým zdrojem pro města. Situace v roce 1939 odráží již stav také po vynuceném a „dobrovolném“ odchodu Čechů z okupovaných teritorií. Jak konstatoval Benda (2012), německé úřady sice neorganizovaly žádný regulérní odsun, ale v období mezi odchodem československých a příchodem německých ozbrojených sil Ordneri ze strany českých Němců vyvolali na mnoha místech atmosféru teroru včetně vyhánění Čechů. Velká část německých antifašistů a Židů odešla již dříve. Mnoho Čechů opustilo území obsazeného pohraničí dobrovolně, protože buď přišli o zaměstnání (především úředníci ve státních službách), nebo byli vystaveni nátlaku. Tito lidé si mohli odvézt movitý majetek, ale jejich nemovitosti propadly německému státu. Celkový počet Čechů, kteří opustili pohraničí, se odhaduje na téměř 343 tisíce osob (Benda 2012).

Druhá část tohoto intercenzálního období pak byla ovlivněna válkou a jejími následky. Bez dat, která by bylo poskytlo sčítání v roce 1940, lze tento vývoj obtížně kvantifikovat. Neproběhlo ani připravované protektorátní sčítání lidu v roce 1942 (Berrová 2007). Představu o počtu a migracích obyvatel Protektorátu Čechy

Obr. 1 – Rodina vyplňující sčítací formulář při sčítání lidu v roce 1950. Zdroj: HNF-Blog 2017.

a Morava poskytovala takzvaná hlášení pobytu, za něž odpovídaly na venkově četnické stanice, ve městech majitelé domů. Poválečná inventarizace obyvatelstva k 22. květnu 1947 představovala nestandardní proceduru, provedenou za účelem přípravy zákona o důchodovém pojištění (Berrová 2008).

Nicméně není pravdou, že se mezi roky 1930 a 1950 na území dnešního Česka nekonalo žádné sčítání lidu. Na území Německa (Třetí říše) totiž sčítání lidu proběhlo dne 21. dubna 1939 (Statistik des Deutschen Reichs 1941). A protože v té době bylo okupované pohraničí její součástí, jsou k dispozici tudíž data za jednotlivé obce také z tohoto území. Jde o území Sudetoněmecké župy se sídlem v Liberci, kde bylo sečteno 2 919 648 osob, a dále o území přiřčená k Bavorsku a Horním a Dolním Rakousům. Území Hlučínska bylo připojeno k Prusku a v jeho rámci k provincii Slezsko. Sčítání se ale nekonalo na území Českého Těšínska, které bylo v této době připojeno k Polsku.

Němci představovali v roce 1937 celkem 29 % obyvatel Česka (Čáp, Bondyová 1985). Během války a po válce se národnostní složení českých zemí výrazně změnilo. Většina ze tří milionů Němců byla odsunuta. Většina Židů (a rovněž Romů) v celkovém počtu 80 000 až 100 000 osob byla zlikvidována nacisty. Hořák a Jelínek (2006) udávají, že mezi oběťmi byly 73 tisíce Židů a 6 tisíc Romů. Proto bylo Česko v roce 1950 národnostně téměř homogenním státem, v němž Češi tvořili 94 %. Obdobné přesuny obyvatelstva proběhly v souvislosti s válečnými událostmi let 1939–1945 v celé střední a východní Evropě, která byla dříve národnostně silně heterogenní, aby po válce směřovala k etnické homogenitě. To je jedním z důvodů, proč by nemělo naší pozornosti ujít německé sčítání 1939 v našem pohraničí.

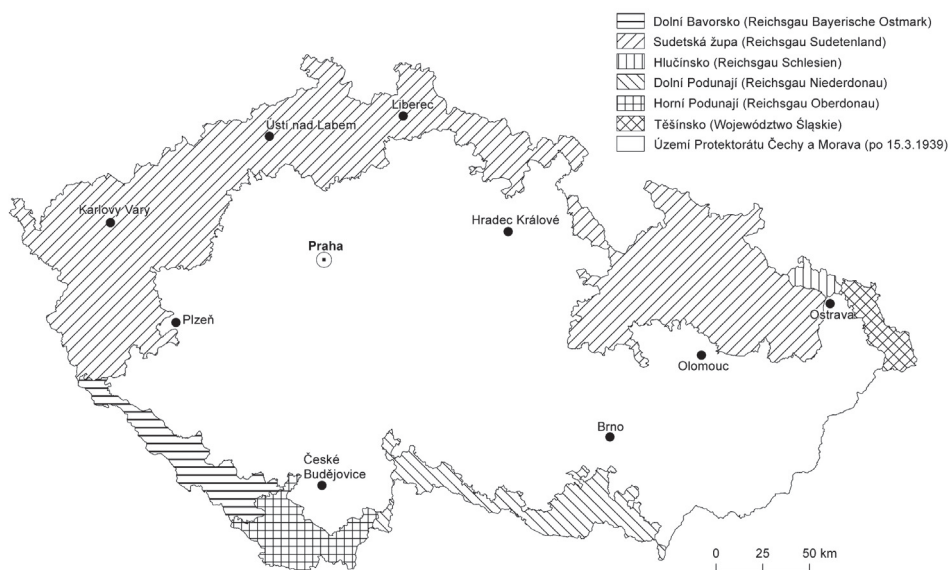
Předkládaný text si klade za cíl poukázat na doposud málo využívanou datovou základnu vycházející ze sčítání lidu konaného v roce 1939 v Němci obsazeném pohraničí. Přináší základní přehled o regionech, ve kterých se sčítání konalo, o jeho obsahu, výstupech a publikacích, které se cenzu týkají.

2. Data a územní rozsah

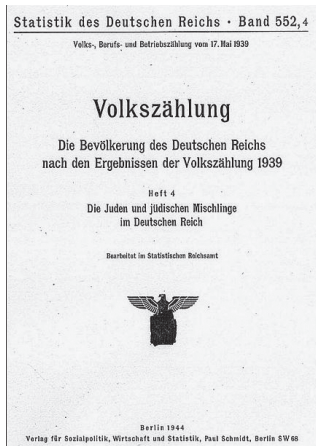
Z pohledu celého Česka můžeme německé sčítání v roce 1939 označit za sčítání dílčí, neboť nepokrývalo celé území dnešního českého státu, ale jen jeho část. I přes tuto skutečnost představuje německé sčítání z roku 1939 ucelený statistický, demografický a hospodářský obraz významné části území Čech, Moravy a Slezska. Konkrétní představu, jak velké území sčítání postihuje, dokresluje následující kartogram.

Sčítání, které z dnešního pohledu zjišťovalo lidskou a materiální připravenost nacistického Německa v předvečer druhé světové války, bylo legislativně připraveno již koncem roku 1937, přičemž se mělo uskutečnit následující rok. Tento původní termín byl však v důsledku politického vývoje, tím bylo připojení Rakouska 12. března 1938, posunut až na 17. květen 1939.

Struktura otázek zjišťovaných ve sčítání byla standardní (Pažout 2008). Jednalo se zejména o jméno a příjmení sčítané osoby, rodinný stav, pohlaví, datum narození, náboženství, státní příslušnost, mateřský jazyk, národnost, hlavní povolání a postavení v něm, název zaměstnavatele, místo výkonu povolání a odvětví, do něhož povolání náleželo. Ženy uváděly rok uzavření stávajícího manželství, počet dětí v něm narozených, dětí manželstvím legitimizovaných, mrtvě narozených a zemřelých a dětí žijících mimo společnou domácnost. Za domácnosti se souhrnně zjišťovala rozloha obhospodařovaných pozemků a vlastnický poměr k nim, počet a druh hospodářského zvířectva.

Obř. 2 – Území odstoupená po mnichovské dohodě. Zdroj: vlastní zpracování, vykreslil P. Dvořák.

Obr. 3 – Přehled o rozmístění židovského obyvatelstva byl vedlejším produktem sčítání 1939. Zdroj: Volkszählung 1944.

Otázka národnosti se stala tak jako v předešlých cenzech velmi sledovaná. Avšak reprezentativnost výsledků z tohoto sčítání je vzhledem k oprávněnému strachu, nátlaku, či snaze o lepší materiální a společenské postavení sčítaných osob velmi diskutabilní. Příkladem záměrného zneužití dat ze sčítání je pak realizace germanizační a rasové politiky (dle tzv. Norimberských zákonů) s jejími neblahými důsledky v podobě holocaustu.

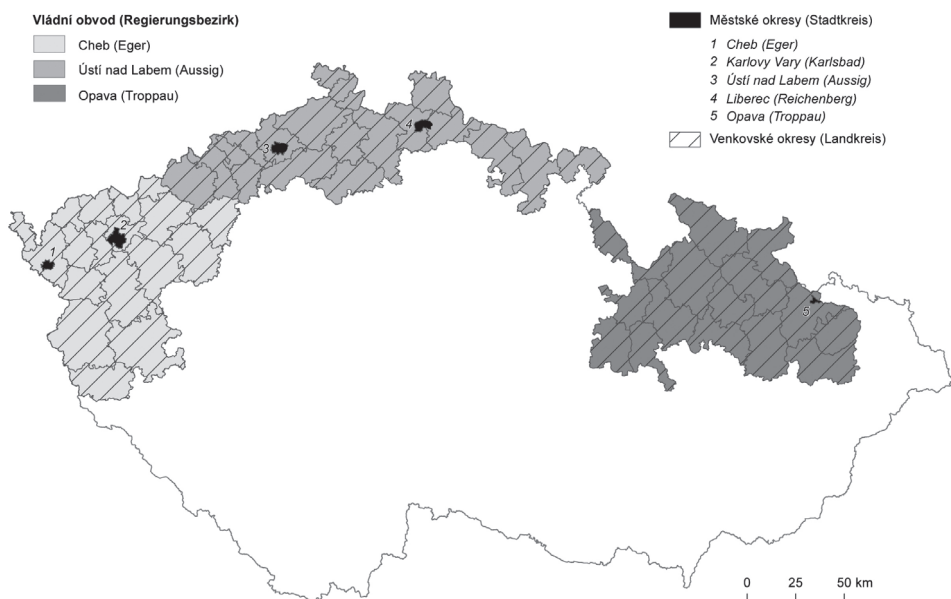
Materiály ze sčítání (úřední knihy, sčítací archy, kontrolní listy aj.) jsou v současné době uloženy v Národním archivu v Praze, ve fondu „Sčítání obyvatelstva v roce 1939“ (značka fondu SO 1939), který obsahuje úctyhodných 316 běžných metrů archiválií. Zde jsou však uloženy pouze záznamy z Říšské župy Sudety, ostatní území Česka, kde se sčítání také konalo, tento fond nepokrývá a dle Pažouta (2008) jsou materiály umístěné neznámo kde a není vyloučeno ani jejich zničení během konce druhé světové války. V Německu by výsledky měly být uloženy ve Spolkovém archivu v Koblenzi (oddělení R). Německá literatura vesměs hodnotí sčítání 1939 jako pokus o registraci židovského obyvatelstva (například Blau 1950; Seltzer 1998; Wietog 2001; Exner 2002; obr. 3). S tímto názorem nesouhlasí Wagnerová (2019), neboť k identifikaci židovského obyvatelstva sloužily jiné podklady. Nicméně v této souvislosti byly zveřejněny výsledky doplňkového sčítání lidu (obsahující data o židovském obyvatelstvu) ze dne 17. května 1939 společností *Tracing the Past e.V.* na internetu. Publikace obsahuje asi 275 000 původních záznamů s různými možnostmi vyhledávání.

V příspěvku se soustředíme především na Říšskou župu Sudety (Reichsgau Sudetenland), která představuje největší administrativní jednotku obsazeného pohraničí a patrně i nejtypičtější příklad. Reichsgau Sudetenland jako administrativní jednotka nacistického Německa vznikla 15. dubna 1939. Zahrnovala západní a severní pohraničí od Horšovského Týna po Ostravu a jejím hlavním městem byl Liberec. Župa se dělila na tři vládní obvody (Cheb, Ústí nad Labem a Opava),

5 městských (Stadtkreis) a 53 venkovské okresy (Landkreis). Administrativně ji tvořilo 3 167 obcí, ve kterých při sčítání v roce 1939 žilo 2,94 milionu obyvatel, z toho asi 291 tisíc bylo Čechů (Statistisches Reichsamtsamt 1942). Rozloha župy činila 22 600 km², což představovalo přibližně 29 % územního rozsahu původních předmnichovských českých zemí a 30 % obyvatel (Bartoš 1978).

Souhrnné výsledky sčítání byly pro Sudetskou župu zveřejněny ve dvou publikacích. První z nich je *Die Hauptergebnisse der Volks-, Berufs- und Betriebszählung 1939 im Reichsgau Sudetenland*, která ve čtyřech částech do úrovně vládních obvodů zevrubně podává souhrnné informace o území a jeho obyvatelstvu a profesní struktuře obyvatel, zemědělství a lesnictví a nezemědělské činnosti. Druhou je *Die Gemeinden des Reichsgaues Sudetenland: Ausführliche amtliche Ergebnisse der Volks-, Berufs- u. Betriebszählung vom 17. Mai 1939 für jede einzelne Gemeinde: Nach dem Gebietsstand vom 1. Juli 1941*, která tabelárně podává základní informace o obyvatelstvu jednotlivých obcí. Konkrétně o:

- německý název obce, název kraje, název vládního obvodu
- bydlící obyvatelstvo (k 17. 5. 1939)
- trvale bydlící obyvatelstvo (k 17. 5. 1939)
- struktura obyvatel podle pohlaví
- počet obyvatel k 1. 12. 1930 (údaje z československého sčítání)
- počet sčítaných domácností (k 17. 5. 1939)

Obr. 4 – Říšská župa Sudety. Zdroj: vlastní zpracování.

- věková a náboženská struktura obyvatel
- profesní struktura obyvatel
- vlastnická struktura zemědělské a lesnické půdy (dle velikostních kategorií)

Je zřejmé, že se mohou vyskytovat problémy s kompatibilitou údajů. Jde nejen o srovnatelnost definice dat mezi jednotlivými sčítáními. Určitý problém může představovat i územní identifikace údajů. Nejde jen o převod názvů z češtiny do němčiny a naopak. Některé názvy vznikly přeložením z jednoho jazyka do druhého, jiné názvy zase představují zvukově podobný výraz a další nemají vůbec nic společného.

V některých územích nemusí být kompatibilní ani územní vymezení jednotlivých teritoriálních jednotek – zejména tam, kde se nekryjí s vymezením

REGIERUNGSBEZIRK EGER.																						
Lfd. Nr.	Gemeinde bezw. Kreis	Wohn- bevölk. 17. 5. 1939	Ständige Bevolk. 17. 5. 1939		Bevolk. am 1. 12. 1930	Haus- hal- tungen 17. 5. 1939	Von der ständigen Bevölkerung waren															
			insges.	davon männl.			unter 6 Jahre		6—14 Jahre		14—18 Jahre		18—65 Jahre		über 65 Jahre		röm.-kath.		evang.		gottgl.	
							vH	vH	vH	vH	vH	vH	vH	vH	vH	vH	vH	vH	vH	vH		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23
23	Stadtkr. Eger . . .	35507	31672	14894	32875	9602	2215	7.0	3329	10.5	2526	8.0	21210	66.9	2392	7.6	28264	89.2	2808	8.9	267	0.8
24	Stadtkr. Karlsbad . .	53311	52465	23960	54652	17543	3022	5.8	4808	9.2	3651	7.0	37349	71.1	3635	6.9	46733	89.1	3913	7.5	955	1.8
25	Ldkr. Asch . . .	44690	44690	20417	44998	15128	3025	6.8	4870	10.9	3040	6.8	29349	65.6	4406	9.9	17775	39.8	25638	57.8	489	1.1
1	Asch . . .	23123	23123	10252	22930	8028	1366	5.9	2348	10.2	1611	7.0	15717	67.9	2081	9.0	10023	43.8	12502	54.1	253	1.1
2	Friedersruth . . .	580	580	444	921	267	77	8.8	107	12.3	57	6.5	353	62.7	86	9.8	84	9.5	729	32.8	40	4.5
3	Gottmannsdorf . . .	767	767	370	945	242	45	5.9	107	13.3	45	5.9	479	62.4	67	12.6	28	3.7	706	92.0	9	1.2
4	Grün . . .	762	762	345	808	264	39	5.1	78	10.3	53	7.0	525	68.9	67	8.8	167	21.9	595	78.1	—	—
5	Haslau . . .	2678	2678	1300	2867	938	249	8.7	343	11.0	214	7.4	1772	61.6	300	10.4	2591	90.0	218	7.6	22	0.8
6	Himmelreich . . .	147	147	76	152	41	11	7.5	25	17.0	7	4.8	96	65.3	8	5.4	90	61.2	87	38.8	—	—
7	Hirschfeld . . .	548	548	263	624	169	46	5.4	72	13.1	38	6.9	324	59.2	68	12.4	521	95.1	8	1.5	4	0.7
8	Krugsruth . . .	870	870	405	914	311	52	6.0	86	9.9	59	6.8	562	64.5	111	12.8	179	30.6	681	78.3	4	0.5
9	Lindau . . .	233	233	124	270	67	21	9.0	37	15.9	23	3.9	138	59.3	14	6.0	228	97.8	5	2.2	—	—
10	Mähring . . .	175	175	89	190	48	8	4.6	12	6.9	21	3.0	110	62.8	24	13.7	1	0.6	174	99.4	—	—
11	Nassengrub . . .	1812	1812	839	1726	616	135	7.5	235	13.0	112	6.2	1201	66.2	129	7.1	863	47.6	903	49.3	15	0.8
12	Neuberg . . .	1956	1956	919	2002	635	164	8.4	210	10.7	132	6.7	1257	64.3	193	9.9	427	21.6	1495	70.4	13	0.7
13	Neusbrand . . .	412	412	187	380	96	43	10.4	43	10.4	26	6.3	220	53.5	80	19.4	211	51.2	177	43.0	1	0.2
14	Niedereruth . . .	571	571	282	578	185	40	7.0	75	13.1	44	7.7	337	59.1	75	13.1	67	15.2	475	83.3	6	1.1
15	Obereruth . . .	242	242	120	277	65	25	10.3	31	12.8	24	8.9	131	54.3	31	12.8	69	82.5	173	71.5	—	—
16	Rommersruth . . .	326	326	161	350	91	24	7.4	49	15.0	32	9.8	185	56.8	38	11.0	315	96.6	11	3.4	—	—
17	Roßbach . . .	4196	4196	1939	4283	1533	264	6.3	403	9.6	211	5.0	2767	66.0	551	13.1	529	12.6	3425	81.6	68	1.6
18	Schlidern . . .	198	198	98	211	57	15	7.6	23	11.6	14	7.1	120	60.6	26	13.1	23	11.6	174	87.9	—	—
19	Schönbach . . .	2053	2053	982	2174	669	170	8.5	249	12.1	146	7.1	1291	62.0	197	9.6	385	18.5	1626	72.9	16	0.8
20	Steingrün . . .	580	580	299	572	159	78	13.4	102	17.6	46	7.9	301	52.0	53	9.1	526	90.7	52	9.0	1	0.2
21	Thonbrunn . . .	829	829	398	873	274	68	8.2	103	12.4	62	7.5	529	63.8	67	8.1	144	17.4	642	77.4	25	3.0
22	Wernersgrub . . .	1132	1132	525	1151	373	85	7.5	138	12.2	63	5.6	734	64.3	112	9.9	284	25.1	810	71.6	12	1.1

Obr. 5 – Ukázka tabulkových výsledků sčítání pro městský okres Cheb a Karlovy Vary a venkovské okres Aš. Zdroj: Der Reichsstatthalter im Sudetengau (1941).

Poznámka: Německé názvy sloupců v tabulce jsou pro zvýšení informační hodnoty obr. 5 a obr. 6 přeloženy do češtiny (číslo sloupce v tabulce se shoduje se zvýrazněným číslem). **1** pořadové číslo okresu, pořadové číslo obce v daném okresu, **2** název obce, název kraje, **3** bydlící obyvatelstvo k 17. 5. 1939 (trvale bydlící obyvatelstvo, vojáci a pracovně nasazení), **4** trvale bydlící obyvatelé k 17. 5. 1939, **5** z toho muži, **6** počet obyvatel k 1. 12. 1930 (přítomných), **7** počet domácností 17. 5. 1939, z bydlícího obyvatelstva bylo ve věku: **8** do 6 let, **10** 6–14 let, **12** 14–18 let, **14** 18–65 let, **16** nad 65 let, **18** římských katolíků, **20** evangelíků, **22** ostatní, **9, 11, 13, 15, 17, 19, 21, 23** v %, z bydlícího obyvatelstva bylo příslušných k odvětví hospodářství: **24** zemědělství a lesnictví, **26** průmysl a řemesla, **28** obchod a doprava, **30** služby, **32** samostatní, **25, 27, 29, 31, 33** v %, z bydlícího obyvatelstva byli: **34** samostatní, **36** pomáhající členové rodiny, **38** úředníci, **40** dělníci, **35, 37, 39, 41** v %, Počet podniků dle výměry zemědělské a lesní půdy: **42** 0,5–2 ha, **44** 2–5 ha, **46** 5–20 ha, **48** 20–100 ha, **50** nad 100 ha, **43, 45, 47, 49, 51** v %, **52** pořadové číslo okresu, pořadové číslo obce v daném okresu.

Von der ständigen Bevölkerung entfallen auf die Wirtschaftsteilungen													Von der ständigen Bevölkerung sind										Zahl der land- und forstwirtschaftlichen Betriebe mit einer Fläche von													Lfd. Nr.
Land- und Forstwirtschaft	v H	Industrie und Handwerk		Handel und Verkehr		Hof- und Dienstleistung		Selbst. Besch.		Selbst.		Mithilf. Fam.-Angeh.		Heimst. Angehörige		Arbeiter		v H		v H		0,5 bis 2 ha		2-5 ha		5-20 ha		20-100 ha		über 100 ha						
		v H	v H	v H	v H	v H	v H	v H	v H	v H	v H	v H	v H	v H	v H	v H	v H	v H	v H	v H	v H	v H	v H	v H	v H	v H	v H	v H	v H	v H	v H					
		24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40	41	42	43	44	45	46	47	48	49	50	51	52	53	54	55			
667	2.1	10996	34.4	7868	24.8	5952	18.8	5540	17.5	3281	10.4	534	1.7	9246	29.2	13071	41.3	53	40.1	22	16.7	28	21.8	27	30.5	2	1.5	23								
1084	2.1	17960	34.3	15259	29.1	9425	18.0	7218	13.8	7076	13.5	1310	2.5	14015	26.7	22846	43.5	119	45.0	69	26.0	60	22.6	12	4.5	5	1.9	24								
2858	6.4	29748	66.6	4492	10.1	2272	5.1	4879	10.9	5403	12.1	1796	4.0	6120	13.7	26492	59.3	641	40.6	343	21.7	531	33.7	55	3.5	8	0.5	25								
231	1.0	15238	35.9	2960	12.8	1857	7.2	2691	11.6	2743	11.9	461	2.0	4241	13.3	12987	56.2	105	40.5	53	25.0	44	30.8	8	3.8	2	0.9	1								
137	15.6	610	68.3	46	5.2	18	2.1	67	7.6	79	9.0	56	6.4	37	4.2	641	72.8	38	46.9	16	19.8	26	32.1	1	1.3	—	—	—	—	—	—					
185	34.1	461	60.1	33	4.3	4	0.5	81	10.6	144	18.8	78	10.2	10	1.3	454	59.1	37	37.8	22	22.4	34	34.7	5	5.1	—	—	—	—	—	—					
63	5.3	551	72.3	59	7.7	25	3.3	62	8.1	99	13.0	43	5.7	69	9.0	439	54.3	38	46.4	16	35.0	16	38.6	—	—	—	—	—	—	—	—					
167	5.8	1914	65.5	275	9.6	134	4.7	378	13.1	365	12.7	114	4.0	249	8.7	1772	61.5	20	20.9	13	19.4	32	47.7	1	1.5	—	—	—	—	—	—					
28	19.1	80	54.4	24	10.3	6	4.1	8	5.4	17	11.6	8	5.4	20	13.6	94	64.0	3	37.3	2	18.3	5	45.4	—	—	—	—	—	—	—	—					
121	29.1	342	63.4	15	2.7	6	1.1	63	11.5	54	9.8	46	8.5	18	3.3	365	66.6	11	29.7	4	10.8	20	54.1	2	5.4	—	—	—	—	—	—					
61	7.1	645	74.1	38	4.4	23	3.0	97	11.3	62	7.1	22	2.5	62	7.1	627	72.1	27	59.9	15	29.4	8	15.7	—	—	—	—	—	—	—	—					
43	18.5	168	72.1	8	3.4	1	0.4	13	5.6	38	16.3	21	9.0	2	0.9	159	68.2	5	31.3	—	—	7	43.7	4	25.0	—	—	—	—	—	—					
127	72.6	22	12.6	6	8.4	3	1.7	17	9.7	58	33.2	72	41.1	4	2.3	24	13.7	1	2.4	4	9.8	31	75.6	5	12.2	—	—	—	—	—	—					
121	6.7	1337	73.8	167	8.9	45	2.5	136	7.5	139	7.7	58	3.2	210	11.6	1269	70.0	18	32.1	10	17.9	28	50.0	—	—	—	—	—	—	—	—					
235	12.0	1365	60.8	107	5.5	57	2.9	183	9.4	213	10.9	100	5.1	180	9.2	1280	65.4	58	12.6	39	26.7	35	25.7	2	1.5	—	—	—	—	—	—					
57	12.4	209	50.7	20	4.9	22	5.6	106	26.7	30	7.3	23	5.6	34	8.2	219	59.2	8	26.3	9	39.3	9	47.4	—	—	—	—	—	—	—	—					
138	34.2	337	59.0	43	7.5	4	0.7	49	8.6	117	30.5	61	10.7	37	6.5	307	53.7	32	42.1	11	14.5	31	40.8	2	2.6	—	—	—	—	—	—					
125	51.7	71	29.3	16	6.6	9	3.7	21	8.7	78	32.2	57	33.6	4	1.6	62	33.9	7	17.1	4	9.8	28	63.3	4	9.8	—	—	—	—	—	—					
125	35.4	138	42.3	29	8.9	4	1.3	30	9.2	60	24.5	38	17.5	14	4.3	144	44.2	9	19.0	4	9.5	24	57.2	6	14.9	—	—	—	—	—	—					
300	7.2	2946	70.2	304	7.3	149	5.3	458	10.9	520	12.4	195	4.6	531	12.7	2492	59.4	90	49.5	33	18.1	50	37.5	9	4.9	—	—	—	—	—	—					
120	60.6	57	28.8	6	3.0	—	—	15	7.6	66	33.3	58	29.3	6	8.0	53	26.8	7	15.9	7	15.9	30	68.2	—	—	—	—	—	—	—	—					
160	7.8	1486	72.4	162	7.9	58	3.3	179	8.7	211	10.3	97	4.7	223	10.9	1343	65.4	34	35.5	34	39.6	22	25.5	3	3.2	—	—	—	—	—	—					
86	14.8	391	67.4	39	6.7	5	0.9	59	10.2	55	9.5	32	5.5	22	3.8	412	71.0	3	15.0	8	40.0	8	40.0	1	5.0	—	—	—	—	—	—					
91	11.0	601	72.5	62	7.3	14	1.7	58	7.0	98	11.8	51	6.2	70	8.4	552	66.6	40	55.6	15	30.8	15	30.8	1	1.4	—	—	—	—	—	—					
143	12.6	779	68.8	73	6.5	23	2.5	108	9.5	137	12.1	83	7.3	77	6.8	727	64.3	66	52.0	30	33.6	30	33.6	1	0.8	—	—	—	—	—	—					

Obr. 6 – Ukázka tabulkových výsledků sčítání pro městský okres Cheb a Karlovy Vary a venkovské okres Aš (dokončení tabulky z obr. 5). Zdroj: Der Reichsstatthalter im Sudetengau (1941).

katastrálních území. Proto je třeba postupovat při srovnávání výsledků s předcházejícím a následujícím československým sčítáním lidu opatrně. Přesto výsledky říšského sčítání lidu 1939 pokrývají mezeru v dlouhodobé datové základně alespoň v obcích severní části obsazeného pohraničí. Jde o doposud z větší části neprozkoumaný zdroj informací vypovídající o velmi turbulentním období novodobých českých dějin s dobrou uplatnitelností v regionálních a případových studiích.

Literatura

- BARTOŠ, J. (1978): Okupované pohraničí a české obyvatelstvo 1938–1945. SPN, Praha.
- BENDA, J. (2012): Útěk a vyhánění z pohraničí českých zemí 1938–1939. Karolinum, Praha.
- BERROVÁ, P. (2007): Celozemské soupisy a sčítání lidu do roku 1950 v kontextu zjišťování národnosti obyvatelstva. Rigorózní práce. Univerzita Karlova, Praha.
- BERROVÁ, P. (2008): Poválečné soupisy obyvatelstva a sčítání lidu 1950 v Československu v kontextu zjišťování národnosti obyvatel a se zohledněním nálezů nejvyššího správního soudu. Historická demografie, 32, 151–174.
- BLAU, B. (1950): The Jewish population in Germany 1939–1945. Indiana University Press, 12, 2, 161–172.
- ČÁP, V., BONDYOVÁ, J. (1985): Historická statistická ročenka ČSSR. SNTL, Praha.
- Der Reichsstatthalter Im Sudetengau (1941): Die Gemeinden des Reichsgaues Sudetenland: Ausfuhrliche amtliche Ergebnisse der Volks-, Berufs- u. Betriebszahlung vom 17. Mai 1939 fur jede einzelne Gemeinde: Nach dem Gebietsstand vom 1. Juli 1941. Verlag Ed. Strache, Warnsdorf.

- EXNER, G. (2002): Die Volkszählung 1939 in Deutschland und Österreich – ein Beitrag zum Holocaust? *Austrian Journal of Statistik*, 31, 4, 249–256.
- HNF-Blog (2017): Volkszählung 1939. HNF-Blog, Neues von gestern aus der Computergeschichte. <http://blog.hnf.de/volkszaehlung-1939/> (22. 2. 2018).
- HOŘÁK, M., JELÍNEK, T. (2006): *Nacistická perzekuce obyvatel českých zemí*. Galén, Praha.
- PAŽOUT, J. (2008): K dějinám fondu Sčítání obyvatelstva 1939. *Paginae historiae: Sborník Národního archivu*, 16, 333–379.
- SELTZER, W. (1998): Population statistics, the Holocaust and the Nurenberg trials. *Population and Development Review*, 24, 3, 511–552.
- Statistik des Deutschen Reichs (1941): *Amtliches Gemeindeverzeichnis für das Deutsche Reich. Reichsgau Sudetenland. Statistik des Deutschen Reichs, Band 550*. Verlag für Sozialpolitik, Wirtschaft und Statistik, Paul Schmidt, Berlin, 260–272.
- Statistisches Reichsamt (1942): *Die Hauptegebnisse der Volks-, Berufs- und Betriebszählung 1939 im Reichsgau Sudetenland*. Statistisches Reichsamt, Berlin.
- Volkszählung (1944): *Die Bevölkerung der Deutschen Reichs nach den Ergebnissen der Volkszählung 1939. Heft 4. Die Juden und jüdische Mischlinge im Deutschen Reich*. Verlag für Sozialpolitik, Wirtschaft und Statistik, Berlin.
- WAGNEROVÁ, K. (2019): Náhled do historického vývoje sčítání lidu na území Německa, Rakouska a Švýcarska. *Historická demografie*, 43, 1, 1–20.
- WIETOG, J. (2001): *Volkszählungen unter dem Nationalsozialismus*. Duncker und Humblot Verlag, Berlin.